

KUZEYDOĞU
ANADOLU'DA
MİMARİ

ARCHITECTURE IN
NORTHEASTERN
ANATOLIA

Bu kitap "Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Mimari" projesinin ikinci kitabı olarak hazırlanmıştır. Daha önce birinci kitap olarak 2005 yılında "Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari" kitabı yayınlanmıştır. Bu proje kapsamında, Milli Reasürans Sanat Galerisi'nde, 15 Ekim-26 Kasım 2009 tarihleri arasında **Ali Konyalı** fotoğrafları ile "Kuzeydoğu Anadolu'da Mimari" başlıklı bir sergi düzenlenmiştir.

This book is the second to be published under the "Urban and Rural Architecture in Turkey" project. The first title published in the series was "Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari / Rural Architecture in the Eastern Black Sea Region", which appeared in 2005. As part of the same project, a "Kuzeydoğu Anadolu'da Mimari / Architecture in Northeastern Anatolia" exhibition of photographs by **Ali Konyalı** was held at Milli Reasürans Art Gallery from 15 October through 26 November 2009.

Yayınlayan / Published by Milli Reasürans T.A.Ş.
1. Baskı, 3000 adet / First Edition, 3000 copies
İstanbul, Nisan / April 2009
ISBN 978-975-7235-96-5

Proje Yönetmeni - Küratör / Project Director - Curator
Amélie Edgü

Bilimsel Danışman / Academic Advisor
Prof. Dr. Metin Sözen

Editörler / Editors
Murat Ural
Figen Kuzucu

Metinler / Texts
Prof. Dr. Metin Sözen
Prof. Dr. Hamza Gündoğdu
Prof. Dr. Şengül Öymen Gür
Aarand Roos

Fotoğraflar / Photographs
Ali Konyalı

Fotoğraf Asistanı ve Dijital Fotoğraflar /
Photograph Assistant and Digital Photographs
Tarkan Kutlu
(Sayfalar / Pages 144, 145, 147, 170, 171, 202, 204)

Proje Yönetmeni - Küratör Yardımcıları /
Assistants to Project Director - Curator
Ayşe Gür
Şebnem Günaydın

Çeviri / Translation
Robert Bragner
Ülker İnce (Aarand Roos)

Tasarım / Design
Amélie Edgü, Ali Konyalı, Figen Kuzucu, Murat Ural

Grafik Uygulama / Graphic Application
Hüseyin Çetin

Kar's Otel Fotoğrafları / Kar's Hotel Photographs, s/p. 48
Tunç Süerdaş

Kars Arşiv Fotoğrafları / Archives of Kars Photographs
Yıldırım Öztürkkan
(Sayfalar / Pages 11, 22, 23, 34, 38, 42, 65)

Kapak Fotoğrafı / Cover Photography
Ani, Tigran Honentz Kilisesi, kuzeybatı duvarı
Ani, Tigran Honents Church, northwest wall

Renk Ayrımı ve Baskı / Color Separation and Printing
Mas Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mahallesi, Soğuksu Caddesi, No. 3
Kağıthane / İstanbul
Tel: (0212) 294 10 00
e-mail: info@masmat.com.tr

Kars'ta kalan son Estonyalılarından Olga Teyze ve torunu Melisa / Olga Teyze and her grandchild Melisa, last members of the Estonian community living in Kars

2.500 KILOMETRES ON FOOT TO A NEW HOME

Aarand Roos*

For a people without their own private land to till, the late 19th century gave new opportunities through emigration. The Estonians living in their ancestral territory on the Baltic shores had for centuries been ruled by their mightier neighbours: Germans, Danes, Swedes, Russians and the Polish, either simultaneously or in turns. The Estonians were practically serfs up to 1816/1819 and could for another half century not move freely even in their close vicinity. However, wars within or next to the Tsarist empire – like the Crimean War and the Turco-Russian wars – changed the demographic situation and Estonian peasants were subject to rumours that land would be distributed without charge to anyone willing to settle on the recent battlefields, particularly if they converted to the Tsar's Orthodox religion. One wave of emigrating peasants reached the Crimea in the 1860s, another the (Trans)Caucasus in the 1880s, where the Kars-Erzurum region had as a result of the 1877-1878 war come into Russian possession.

The New Homeland

Thus thousands of Estonians undertook the cumbersome journey to remote destinations by foot, or to quote Eduard Vilde, the renowned Estonian novelist: "And when the Russians standing at the roadside eyed this tragicomic flock, men, women and small children in tattered clothing, dragging their cattle and few belongings on the wag-

gons, they uncovered their heads in compassion, unable to comprehend what disaster could have caught this people and made them abandon their home for a far away foreign land where God alone knows what will await them." As a result of this emigration, by the time of the proclamation of the Republic of Estonia in 1918, some 250,000 Estonians or a fifth of all Estonians resided outside their ethnic territory, anywhere between Ukraine and the Chinese border. About 7,000 lived in Caucasus, where they had their own closely knit communities with Lutheran churches, schools as well as theatre, singing and folk-dance groups. In May 1886 about 300 Estonians reached Kars (at 1,700 metres altitude), where they founded their own village, Novo-Estonskoje or Novestonka in Russian, 5 km south of the citadel. When the region anew became Turkish in 1920, it was officially called Karacaviran and from 1960 on Karacaören.

The Village

The Estonians were told by Russian authorities that they could take as much land as they thought they could possibly cultivate. The place offered was a flat slope with a narrow brook to the west. The village roadwork follows the fishbone pattern with a north-south main street and 50-70 metres side streets on either side. The houses are arranged in long rows of semi-detached houses: the living quarters, the waggon-and-tool shed and the stable/cattle-shed, with doors between these three categories. Often a watchdog is chained in the beginning and end of the side street. This system has barely changed in the course of time. Most of the older houses seen today in Karacaören are built by Estonians. They are low and quite alike each other; because they were situated in a military area the village was rumoured to be moved later on. The main floor was well beneath the ground level, partly for military reasons and partly as protection against the severe winter. Originally the houses had dirt floors, while the first wooden floors appeared in the early 1960s – a fact that some inhabitants regret, "because this makes the houses too hot in summertime". The walls of field stones are approximately 85 cm thick, as shown by the deep window niches, a place for many a plant and pillow. The inner walls are plastered white and covered with carpets. The ceilings are mostly wooden, while the roofs are supported by two or three logs (or railway rails!), topped with layers of fertile soil with grass or hay. Occasionally a hen or goose is seen strolling up here. As the Kars area is very sparsely forested, firewood is not an option for heating. Peasants have for ages used dried dung – Turkish tezek, in local Estonian vocabulary kiisak(as) – which is seen cut and piled outside rural households precisely as firewood in Europe. I have even seen people run after a horse cart in downtown Kars to pick up fresh horse droppings with their bare hands. A question often heard is "does it not stink when burnt in the kitchen stove?" The Novestonka church, the largest building in the village to date, was erected in 1912 by Russian craftsmen from the town, assisted by Estonian peasants. The total costs amounted to 11,028 Gold Roubles. This greyish building has a high groundwork with exterior stairs and once had a spire on the south side. During the hostilities between Turks and Armenians in 1915 the roof and the spire were destroyed; as a precaution the organ, the chandelier and the tools for Holy Communion had already been evacuated to Tbilisi. In the 1920s the church building was nationalized. In the old days it was also used by the Estonian primary school, but the pastor opposed its possible use as a theatre. Since more than half a century the building has housed the Turkish village school, and has been attended by all Estonian villagers. 30 kilometres away they have their summer pasture (Turkish yayla), where the women and children stay most of the summer with their cattle. The shelters, small one-room houses of field stones, are stripped of the roof and door in the autumn and these wooden parts are brought back for next summer season.

YENİ BİR YURT İÇİN 2.500 KİLOMETRE YAYA YÜRÜMEK

Aarand Roos*

Kendisine ait işleyecek toprağı olmayan bir halk için 19. yüzyıl sonu, göçmenlik gibi bir olgu sayesinde yeni fırsatların kapılarının açıldığı bir dönem oldu. Baltık kıyılarında atalarından kalan topraklarda yaşayan Estonyalılar, yüzyıllarca güçlü komşuları tarafından yönetilmişti: Almanlar, Danimarkalılar, İsveçliler, Ruslar, Polonyalılar, bazen eşzamanlı olarak bazen sırayla. Estonyalılar gerçekte 1816/1819'a kadar özellikle toprak kölesiydi ve bundan bir yarım yüzyıl sonrasına kadar kendi yakın çevrelerinde bile serbestçe dolaşamazlardı. Bununla birlikte Çarlık Rusyası sınırları içinde ya da yakınlarında yapılan -Kırım Savaşı, Türk Rus Savaşı gibi- savaşlar demografik yapıda değişikliklere yol açtı ve Estonya köylüleri bir söylenti duydular: En son savaşların yapıldığı bölgelere yerleşirler ve özellikle de Çar'ın dini olan Ortodoksluğu kabul ederlerse kendilerine bedava toprak verilecekti. 1860'larda başlayan birinci göç dalgasıyla köylüler Kırım'ın yolunu tuttular, 1880'lerde ikinci bir dalgayla (Trans) Kafkasya'ya, 1877-1878 savaşı sonucunda Rus hakimiyetine geçmiş olan Kars-Erzurum bölgesine geldiler.

Yeni Yurt

Böylece binlerce Estonyalı kendilerine gösterilen uzak yerlere doğru yaya olarak yollara döküldü ya da ünlü Estonyalı romancı Eduard Vilde'den bir alıntı yapacak olursak: "Yol kenarına dizilmiş Ruslar, bu üstü başı lime lime dökülen, arabalara doldurdukları üç beş eş-

yaları ve büyükbaş hayvanlarıyla birlikte kadın erkek, çocuk çocuk yollara düşmüş o zavallı ve komik insanları görünce onlara çok acıdılar, başlarındaki örtüleri açtılar; nasıl bir felakete uğramış olabileceklerini, böyle evlerini terk ederek, Tanrı bilir kendilerini nelerin beklediği yabancı topraklara neden gittiklerini hiç anlamadan baktılar." Estonya Cumhuriyeti 1918'de ilan edildiği zaman, bu göç dolayısıyla 250 000 kadar Estonyalı ya da Estonyalılardan beşte biri, kendi etnik bölgelerinin dışında, Ukrayna ile Çin sınırı arasında kalan bölgelerde yaşıyordu. Kafkasya'da, kendi Lüteriyan kiliseleriyle, okulları ve tiyatrolarıyla, şarkıları ve folk dans gruplarıyla, kendi içinde bütünleşmiş topluluklarında yaşayan yaklaşık 7 bin kadar Estonyalı vardı. Mayıs 1886'da 1700 metre yükseklikteki Kars'a yaklaşık üç yüz Estonyalı geldi ve kalenin 5 kilometre kadar güneyine kendi köylerini kurdular: Novo-Estonskoje ya da Rusça adıyla Novostonkaya. Bölge 1920'de yeniden Türklerin eline geçince köy resmen Karacaviran adını aldı, 1960'dan sonra da Karacaören.

Köy

Rus yetkililer Estonyalılara ne kadar toprak işleyebileceklerini düşünüyorsa o kadar toprak sahibi olabileceklerini söylemişlerdi. Onlara yerleşim yeri olarak gösterilen düz yamacın batısında küçük bir dere vardı. Köyün yol haritası bir balık kemiği biçimini andırıyordu, güney-kuzey yönünde uzanan bir ana cadde vardı, sağlı sollu o ana caddeye açılan, 50 ile 70 metre uzunluğunda yan sokaklar. Birbirine bitişik olarak uzun sıralar halinde yanyana dizilmiş evler: Yaşama mekanları, arabalarla el aletleri için bir odunluk, at/büyükbaş hayvan ahır ve bunlar arasında birbirine açılan kapılar. Çoğu kez bu aile sokağının başında ve sonunda, zincirle bağlı birer köpek bulunur. Bu düzen neredeyse hiç değişmemiştir. Bugün Karacaören'de gördüğümüz eski evlerin çoğu Estonyalılar tarafından yapılmıştır. Alçak damlı, birbirine hayli benzeyen evlerdir bunlar, çünkü bir askeri bölgede bulunuyorlardı ve köyün daha sonra başka yere nakledileceği söylentisi vardı. Ana kat yer düzeyinin hayli altındadır, bunun böyle olmasının bir nedeni askeri kaygılsa, bir başka nedeni de kışın şiddetli soğuşuna karşı korunma isteğidir. Başlangıçta evler toprak tabanlıydı, tahta tabanlılar 1960'larda görülmeye başladı. Bazı köy sakinleri "yazın ev çok sıcak oluyor" diye tahtadan şikayetçiydi. Kaba taşlardan yapılmış duvarların kalınlığı, çiçek saksıları ve yastıklarla dolu derin pencere içlerinden de anlaşılacağı gibi, yaklaşık 85 santimdir. İç duvarlar beyaz sıvalıdır ve halılarla kaplıdır. Tavanlar genellikle tahta, iki ya da üç ağaç kütüğüyle (ya da demiryolu rayıyla) alttan desteklenen çatıların üzerinde ot ya da samanla birlikte verimli toprak yığılmıştır. Ara sıra bakarsınız, bir tavuk ya da kazın çatıya çıktığını, salına salına yürüdüğünü görebilirsiniz. Kars bölgesi fazla ormanlık olmadığı için ısınmada odun kullanma seçeneği yoktur. Köylüler yüzyıllardan beri kurutulmuş hayvan dışkısı kullanırlar. Türkçe adıyla tezcek, yerel Estonca dilinde kiisak(as) diye bilinen bu kurutulmuş hayvan dışkısını köy evlerinin dışında, tıpkı Avrupa gördüğünüz odunlar gibi kesilmiş ve yığılmış halde görebilirsiniz. Kars'ın kent merkezinde bir at arabasının arkasından koşan ve atın pislediği taze pisliği çıplak elleriyle toplayan insanlar gördüm. Sık sık sorulan bir soru vardır: "Mutfak kuzinasında yanınca kokmaz mı?" Köyün bugüne kadar yapılmış en büyük binası olan Novostonka kilisesi 1912'de, kentteki Rus ustalar tarafından, Estonyalı köylülerin yardımıyla inşa edilmiştir. Toplam olarak 12.028 altın rubleye mal olan bu yapının zemini yüksektir ve binaya dışardan merdivenle çıkılır, güney tarafında bir zamanlar bir çan kulesi de varmış. 1915 Türk-Ermeni olayları sırasında kilisenin çatısı ve çan kulesi yıkılmış; bir önlem olarak orgu, şamdanı ve kutsal komünyon edavatını daha önce alıp Tiflis'e götürmüşler. 1920'lerde kilise binası devletleştirildi. Daha eski tarihlerde bina Estonyalılarca ilköğretim okulu olarak kullanılmıştı ama papaz bir tiyatro olarak kullanılması olasılığına karşı çıkmıştı. Yarım yüzyıldan fazla bir süredir Türk köy okulu bu binaya yerleşmiş

The Ethnic Estonians

All Estonian immigrants had been peasants in their homeland and remained so in their new homeland. The highest official population figure of this community was 318 persons in 1908. My private census in 1969 resulted in 52 persons, including some Volga-Germans and Russians plus one Molokan. Of these 20 spoke Estonian, which comprises the whole fourth generation of émigrés. Elsewhere in Turkey 6 more Estonians were accounted for. However, during the last quarter-century we can actually speak of just one Estonian family with one single person understanding (but not speaking) the language.

The Neighbours

The Kars region has for centuries been the home of many different people and religions. Here today's Ottomans, Turkmen and Azerbaijanis have lived side by side with Christian people like Russians, Armenians and Georgians as well as small exiled ethnic minorities like Volga-Germans and Estonians, to name a few. For the Estonians, anxious to keep their ethnic identity, so-called mixed marriages have not taken place with Moslems (except a few cases of bride abduction), so next to marrying an Estonian, Volga-Germans and Russians were preferred, also because the Estonians had a tradition of understanding these languages. Anyway, by the mid-20th century marriages between cousins appeared among the fourth generation of Estonians.

The Christian Faith

Although officially a secular state, the modern Turkish republic understandably hosts people with religious biases. Just two illustrations of importance: When most Estonian villagers emigrated from Turkey to Germany in the 1970s, one family was left behind in order to keep an eye on all their lands. These could not be sold for a fair price, "as everyone knows we are forced to sell off, and in their minds we are just Christian gavur" – Turkish gavur, local Estonian kaur. Furthermore, when the Kars dairy industry expanded in the late 1970s, it assumed the right (allegedly without compensation) to land owned by the Estonian villagers. This was their cemetery with 243 vaguely detectable graveyards (as counted by me ten years earlier). Some newer graveyards were cemented with the cross buried beneath. The territory of the dairy industry was fenced off and the Estonians had no more access to their deceased. The Lutheran faith was (and is) the dominant denomination among Estonians. Before World War I, Caucasian Estonian congregations were occasionally visited by Lutheran pastors, but for half a century this flock was left on their own. Not until the mid-1960s myself, a Baptist layman, and an Estonian Pentecostal priest from Canada took turns in servicing them. These ethnic Estonians, now living as Gastarbeiters in Germany, consider themselves Lutheran.

The Language

The Estonians have always cherished their mother tongue. Since I first showed up, I have witnessed the pride of the fourth generation, for half a century without a single Estonian guest from outside their community, fluently speaking with me. To tell the truth, they have had good luck as well. When the Estonian literary language was created towards the end of 19th century, it was based on the dialect of the very area from where most Kars-Estonians originated. As they left Estonia in 1885, they are not familiar with modern loanwords and modern Estonian vocabulary or later grammatical reforms. Keeping this in mind, I have never had any misunderstandings while interacting with them. Many a time they asked me to say something in another dialect, and just a few sentences would result in good laughs from their side. Their spoken Estonian was remarkably free of spontaneous loanwords from other languages,

compared with exiled Estonians in the West. Furthermore, tests showed that five years of Turkish school was sufficient to write a letter in self-created Estonian orthography.

The Survival

All told, the question remains how this tiny ethnic community managed to preserve its language and religion amidst foreigners, with 35 years of (orthodox) Russian rule and 55 years of (Moslem) Turkish rule coupled with the cross fires of two world wars and frequent earthquakes. One answer is paradoxical: the smaller your community, the more alert you have to stay and take upon yourself different roles and responsibilities for the sake of the whole community. Threatening discrimination have strengthened their minds, they have felt the need to answer every question about their ancestry (blond, blue-eyed), their manners (Christian) and their tongue (funny-sounding). Secondly, they have always considered themselves culturally superior to their neighbours, and through their diligence even economically. And finally, as they themselves have summed it up: "Our survival is God's mercy". Knowing all the members of this exciting community, I for many years dreamed of celebrating its 100th anniversary 1986. I imagined renting the premises of the Officer's Club in central Kars, I imagined inviting an exile-Estonian folk-dancers group from Stockholm, I imagined hearing speeches from prominent Turkish public figures and witnessing the erection of a monument with the inscription "Here some 300 Estonians found a new home 2,500 kilometres from their ancestral land." In fact, I had already shared my plans with a high-ranking Turkish diplomat (who later became minister) and a Turkish university professor, when it appeared in the early 1980s that nearly all Kars-Estonians had found themselves a new home, this time more than 3,000 kilometres to the West in Germany. This was their own initiative and represents a happy ending on their long journey from 1885, İnşallah.

* Aarand Roos- Estonian researcher and writer

durumdadır ve bütün Estonyalı köylüler de oraya gider. Otuz kilometre ötede, Türkçede yayla denen kendi yazlık otlakları bulunur, kadınlar ve çocuklar büyükbaş hayvanlarıyla birlikte yazın büyük bir bölümünü burada geçirirler. Yontulmamış taşlarla yapılmış tek göz odalı küçük kulübelerin çatısı ve kapısı sonbaharda sökülür, kulübelerin bu tahtadan yapıma parçaları bir sonraki yaz geri getirilir.

Etnik Estonyalılar

Anayurtlarında köylü olan Estonyalı göçmenlerin hepsi yeni yurtlarında da köylü olarak kalmıştır. Nüfusları resmi rakamlara göre 1908'de en çok 318'e ulaşmıştı. Benim 1969'da yaptığım özel nüfus sayımına göre, aralarında Volga Almanları, Ruslar ve bir Malakan da bulunmak üzere sayıları 52'yi buluyordu. Bunların arasında 20'si Estonca konuşuyordu, bu sayı dördüncü kuşak göçmenlerin hepsini kapsamaktaydı. Türkiye'nin başka yerlerinde yaşayan altı Estonyalının daha bulunduğu açıklanmıştı. Ama son çeyrek yüzyılda ancak bir tane Estonyalı aileden söz edebiliriz, o ailede de dili anlayabilen ama konuşamayan bir tek kişiden.

Komşular

Kars bölgesi yüzyıllarca farklı halklara ve dinlere evsahipliği yapmıştır. Bu bölgede Osmanlılar, Türkmenler, Azerbeycanlılar gibi Müslümanlar, Rus, Ermeni, Gürcü gibi Hristiyanlarla, hatta Volga Almanları ve Estonyalılar gibi küçük, sürgün azınlıklarla yanyana yaşamıştır. Kendi etnik kimliklerini korumaya özen gösteren Estonyalılar arasında birkaç kız kaçırma olayı dışında Müslümanlarla karışık evlilik olmamıştır. Eş seçiminde birinci tercih olan Estonyalılardan sonra ikinci sırada Volga Almanları ve Ruslar yer alıyordu, çünkü Estonyalılar geleneksel olarak bu dilleri anlayabiliyorlardı. 20. yüzyıl ortalarında dördüncü kuşak Estonyalılarda kuzenler arası evlilikler görülmeye başladı.

Hristiyanlık İnancı

Günümüz Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlettir ama Türkiye'de dinsel bakımdan önyargılı insanlar da yaşamaktadır. Yalnızca iki önemli örnek vereceğim: Estonyalı köylüler 1970'lerde Türkiye'den Almanya'ya göç ettiği zaman bir tek aile, hepsinin topraklarına göz kulak olmak amacıyla Türkiye'de kaldı. Bunları makul bir fiyata satmak mümkün olmadı çünkü "herkes bizim satmak zorunda olduğumuzu biliyordu ve onların kafasına göre biz gavurduk", Türkçeyle "gavur", yerel Estoncasıyla "käär". Ayrıca 1970'lerde Kars Süt Endüstrisi genişletildiği zaman, Estonyalı köylülere ait olan topraklar (iddiaya göre hiçbir karşılık ödenmeden) sanayicilere verilmişti. Oysa orası onlara ait bir mezarlıktı, orada güç bela fark edilen 243 mezar bulunuyordu (on yıl kadar önce saymıştım). Yeni mezarlar, alta gömülmüş haçlarla birlikte çimentolanmıştı. Süt Endüstri bölgesinin çevresi çitle çevriliydi ve Estonyalılar ölmüşlerinin yanına yaklaşamıyordu. Estonyalılar arasındaki en önemli ortak payda Lüteriyan inancıydı, (hâlâ da öyledir). Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Kafkas Estonyalılarının cemaatlerini papazlar pek ender olarak ziyaret ederlerdi, ama bir yarım yüzyıldır hiç ziyaret eden olmadı, bu topluluk kendi haline bırakıldı. Ancak 1960'ların ortalarında benim gibi papaz sınıfından olmayan bir Baptist ile Kanada'dan Estonyalı bir Pentecost papazı gelip onlara hizmet verdi. Bugün Almanya'da Gasterbeiter olarak yaşayan Estonyalılar kendilerini Lüteriyan sayarlar.

Dil

Estonyalılar her zaman ana dillerini çok sevmişlerdir. Ben buralara geldiğimden beri, yarım yüzyıldır dışardan tek bir Estonyalı konuşan gelmemesine karşın benimle hâlâ akıcı bir şekilde Estonca konuşan dördüncü kuşak üyelerinin, bununla ne kadar gururlandıklarını gördüm. Doğruyu söylemek gerekirse, şansları da yaver gitmiş. On dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru Estoncada bir edebiyat dili yaratılırken, Kars Estonyalılarının geldikleri bölgenin ağızı esas alın-

mış. Onlar 1885'te Estonya'dan ayrılmış oldukları için, başka dillerden ödünç alınmış yeni sözcükleri, Estoncanın sözcük dağarına eklenmiş yeni öğelerini ya da zamanla yapılmış dilbilgisel reformları bilmiyorlardı. Ben bunu bildiğim için, onlarla konuşurken hiçbir zaman yanlış anlaşılma sorunu yaşamadım. Pek çok kereler benden başka bir bölgesel ağızla bir şeyler söylememi istediler, ağızımdan çıkan birkaç cümle neşeyle gülüşmelerine yeterdi. Onların konuşma dilinde, batıdaki sürgün Estonyalılarıinkiyle karşılaştırıldığında, dile kendiliğinden girmiş yabancı sözcükler yoktu. Dahası, beş yıllık bir Türk ilkokuluna devam etmiş bir Estonyalının kendi icadı bir Estonca imlasıyla mektup yazabildiği de görülüyordu.

Yaşamaya Devam Etmek

Bütün bunlardan sonra akla şu soru geliyor: Bu küçük etnik topluluk nasıl oldu da iki dünya savaşının ve sık sık meydana gelen depremlerin çapraz ateşi altında, otuz beş yıl (Ortodoks) Rus yönetimi ve elli beş yıl (Müslüman) Türk yönetimi altında yaşadı ve onca yabancı ortasında dillerini ve dinlerini korumayı başardı? Buna verilecek yanıtlardan biri akla aykırı gibi görünecek ama şudur: Topluluğunuz ne kadar küçüğe o kadar birbirine kenetlenir, toplumun iyiliği uğruna farklı sorumluluklar üstlenmekten kaçınılmaz. Ayrımcılığa ve haksızlıklara uğrama tehdidi onlara ruh sağlamlığı kazandırmıştır, sarı saçlı, mavi gözlü atalarıyla, Hristiyan gelenekleriyle, kulağa tuhaf gelen dilleriyle ilgili her soruya yanıt verme gereğini hissetmişlerdir hep. Kültürel açıdan kendilerini komşularından üstün görmüşlerdir, hatta çalışkanlıklarıyla ekonomik açıdan bile. Son olarak da kendilerinin özetledikleri biçimde söylersek: "Hayatta kaldıysak, Tanrı acıdığı içindir." Bu heyecan verici toplumun bütün üyelerini tanımış biri olarak yıllardır kafamda bir hayalim vardı, 1986'da onların yüzüncü yıllarını kutlamak istiyordum. Kars'ın merkezindeki Subay Lokali'ni kiralayacak, Stockholm'de bulunan sürgün Estonyalılara ait bir folk dans grubunu getirtecektim, önde gelen Türk yetkililerin yapacakları konuşmaları duyar gibi oluyordum. Onlar adına bir anıt dikilecek, anıtın üzerinde şunlar yazılacaktı: "300 Estonyalı burada, atalarının yurdundan ta 2500 kilometre uzakta, kendilerine yeni bir yurt buldular". Aslında bu planımı (daha sonra bakan olan) kıdemli bir Türk diplomatı ile bir üniversite profesörüne daha önce açmıştım, ama 1980 başlarında bütün Karslı Estonyalılar kendilerine yeni bir yurt bulmuş görünüyordu. Bu kez 3000 kilometre batıda, Almanya'da. Bu onların kendi girişimiydi ve 1885'te başlayan uzun yolculuklarında mutlu bir sonu temsil ediyor, İnşallah.

* Aarand Roos- Estonyalı araştırmacı ve yazar

Karacaören Köyü, Olga Teyze'nin evi / Karacaören Village, house of Olga Teyze